

5. Палеха Ю.І. Ділова етика: навч. посібник. К., 2001. 238 с.
6. Пищулин Н.М. Формировать, воспитывать духовность. *Педагогика толерантности*. 2002. № 3. С.92-102.
7. Пономарьов О.С. Невідкладність проблем формування загальної професійної культури сучасних фахівців. *Вища школа*. 2002. № 6. С. 88-92.
8. Сливка С. Професійна культура юриста (теоретико-методологічний аспект). Л.: Світ, 2000. 119 с.
9. Хоруженко К.М. Культурология: Энциклопедический словарь. Ростов-на-Дону, 1997. С.239-240.

References

1. Ananchenko M.Yu. On the question of the essence and factors of the formation of a professional culture specialist. Formation of professional culture of a future specialist: Materials of the X regional student scientific conference and international pedagogical readings: Sat. articles and abstracts. Arkhangelsk, 2003. September 11-14.
2. Korinny MM, Shevchenko V.F. A brief encyclopedia of culture. K., 2003. 384 p.
3. Kravchenko AI Cultural Studies. M., 2001. 372 p.
4. Novikov AM, Russian Education in a New Era. M., 2002. 232 p.
5. Palekha Yu.I. Business Ethics: Teach. manual. K., 2001. 238 p.
6. Pishchulin N.M. To form, to cultivate spirituality. *Pedagogy of Tolerance*. 2002. No. 3. p.92-102.
7. Ponomarev O.S. Urgency of problems of formation of the general professional culture of modern specialists. *High school*. 2002. No. 6. P. 88-92.
8. Cream S. Professional culture of a lawyer (theoretical and methodological aspect). L.: World, 2000. 119 p.
9. Khorzhenko K.M. Cultural Studies: An Encyclopedic Dictionary. Rostov-on-Don, 1997. p.239-240.

Одержано статтю: 19.07.2019

Прийнято до друку: 02.08.2019

УДК:37.013

DOI: 10.15330/esu.16.102-109

Анна Лякішева,

доктор педагогічних наук, професор,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки (м. Луцьк, Україна),

Anna Liakisheva,

Doctor of pedagogical sciences, Professor,
Lesia Ukrainka Eastern European National University
(Lutsk, Ukraine)

lyakisheva.anna@eenu.edu.ua

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ: СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ

PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF PEDAGOGICAL FACULTY STUDENTS: ESSENCE AND STRUCTURE OF THE CONCEPT

У статті подано, що найважливішим критерієм усвідомлення і продуктивності професійного становлення людини є її здатність знаходити особливий сенс в професійній праці, самостійно проектувати, творити своє професійне життя, відповідально ухвалювати рішення про вибір професії, спеціальності і місце роботи. Ці проблеми постають перед особистістю на протязі всього її життя.

Перед людиною весь час виникають проблеми, що вимагають від неї визначення свого ставлення до професії, іноді аналізу і рефлексії власних професійних досягнень, ухвалення рішень про вибір професії або її заміну. Даний комплекс проблем в професіознавстві пояснюють поняттям професійне самовизначення. Варто звернути увагу, що професійне самовизначення відбувається протягом всього життя особистості, зокрема протягом фахового навчання.

Ключові слова: професійне самовизначення, творча самореалізація, досягнення, професійна діяльність, саморозвиток.

The article states that the most important criterion of awareness and productivity of professional development of a person is its ability to find a special meaning in professional work, to independently design, create their professional life, to make responsible decisions about the choice of profession, specialty and place of work. These problems are faced by the person throughout his life.

Before a person all the time there are problems requiring from her definition of their attitude to the profession, sometimes the analysis and reflection of their own professional achievements, the adoption of decisions on the choice of profession or its replacement. This complex of problems in professional science is explained by the concept of professional self-determination. It is worth paying attention that professional self-determination takes place throughout the life of a person, in particular during professional training.

The diversity of different conceptual approaches to addressing the problem of professional self-determination, including the teacher, is caused not only by the complexity of the issue, but also by the cultural and historical conditionality of self-determination by the majority of people living in different parts of settlements, as well as heterogeneity of the population of specific countries and regions.

Key words: professional self-determination, creative self-realization, achievements, professional activity, self-development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Психолого-педагогічним змістом професійного самовизначення у змістовому компоненті є образ реального "Я" студента та образ ідеального "Я" професіонала; у ціннісно-цільовому компоненті – професійна цінність-мета (віддалена мета) та допоміжні (найближчі) цілі. Даний компонент можна розглядати як професійний план студента [1].

У поняття "професійне самовизначення" включають елементи самодіяльності, спрямованої на вирішення суперечностей у професійній "Я-концепції" особистості (термін А.Реана). Ці суперечності спричиняють професійне самовизначення як самодетерміновану особистісну діяльність, спрямовану на інтеграцію його особистісних компонентів на рівні учбово-професійної діяльності як психологічного дійсного та обраної трудової діяльності як педагогічного майбутнього [9].

Складність визначення сутності поняття самовизначення пов'язана з тим, що є інші близькі поняття: самоактуалізація, самореалізація, самоздійснення, які нерідко розкриваються через захопленість значущою роботою, через справу, яку робить людина. Міркуючи про самовизначення й самореалізацію, І.С. Кон пов'язує їх з виконуваною справою (працею, роботою) і взаєминами з оточуючими людьми (спілкуванням) [10]. П.Г. Щедровицький розглядає самовизначення як здатність людини будувати самого себе, свою індивідуальну історію, як уміння переосмислювати власну сутність [15, с. 14].

Виявлені у дослідженні закономірності можуть бути використані викладачами вищих закладів освіти для оптимізації професійного самовизначення студентів педагогічних факультетів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дуже цікаві для розвитку теорії професійного самовизначення ідеї особистісного підходу при плануванні й розгляді життєвого шляху людини, що розроблялися Є.І.Головахою і О.О.Кроніком. Також проблема професійного самовизначення досліджувалася Л.І. Божовичом, М.Р. Гінзбургом, Є.І. Головахою, А.В. Мудриком, які вивчали її у зв'язку з життєвими

перспективами особистості і плануванням майбутнього. Д.І. Фельдштейн розглядав професійне самовизначення під призмою соціального самовизначення.

Мета статті – визначити сутність та структуру професійного самовизначення студентів педагогічних факультетів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підготовка особистості до свідомого професійного самовизначення здійснюється шляхом формування в неї особистісної профорієнтаційної позиції, що визначається відповідною спрямованістю і розвитком когнітивної, мотиваційної та емоційно-вольової сфери особистості. Згідно І.С. Кона, проблема професійного самовизначення особистості, представлена у трьох головних аспектах: як проблема самореалізації особистості; як проблема вибору і прийняття рішень; як проблема адаптації [10, с. 335].

На думку М.Р. Гінзбурга, необхідність самовизначення, як особистісного, так і професійного, певною мірою детермінована вимогами суспільства, але також, зазначає, що самовизначення детермінується внутрішньою логікою психічного розвитку особистості і пов'язано з потребою у самореалізації. Очевидність зв'язку самовизначення з потребою особистості у самореалізації пов'язана із певною психологічною основою особистісного самовизначення на даному етапі розвитку особистості в усвідомленні та активній реалізації в житті спрямованій у майбутнє [1, с. 19–27].

Як вказує М.Пряжников: “Професійне самовизначення – більш конкретне поняття, його простіше оформити офіційно (одержати диплом тощо); особистісне самовизначення – це більш складне поняття, оформити офіційно його неможливо” [12, с.67]. Професійне самовизначення залежить від зовнішніх, найчастіше сприятливих умов; особистісне самовизначення залежить від самої людини. Тобто, М.Пряжников, вказуючи на єдність особистісного і професійного самовизначення, сутністю останнього вважає самостійне й усвідомлене віднаходження змістів виконуваної роботи і всієї життєдіяльності в конкретній культурно-історичній ситуації [12].

Варто не забувати і про те, що як і будь де, у професійному самовизначенні виникають певні психологічні бар'єри.

Майбутній спеціаліст має оволодіти знаннями щодо закономірностей особистісного та професійного онтогенезу. На думку Л.Захарової: “...ці знання допоможуть не тільки діагностувати наявність стабільних і кризових періодів у житті людини, а й долати труднощі, пов'язані з нормативними кризами розвитку; у процесі професійної орієнтації урахування індивідуальних особливостей може сприяти знаходженню адекватних цим особливостям способів і засобів вираження людиною своєї індивідуальності й успішному професійному становленню” [7]. Для сучасної практики загалом характерна тенденція визначення фундаментальної свободи самовизначення особистості, її відкритість, незавершеність, прагнення до повноцінного існування.

Професійний розвиток особистості невіддільний від особистісного – в основі того чи іншого лежить принцип саморозвитку, який детермінує здатність особистості перетворювати власну життєдіяльність на предмет практичного перетворення і приводить до вищої форми життєдіяльності особистості – творчої самореалізації [8, с. 89].

Самовизначення на рівні конкретної спеціальності припускає порівняно безболісну зміну різних трудових постів, і в цьому змісті можливості самореалізації ще більше розширюються. Самовизначення в конкретній професії передбачає, що

працівник здатний виконувати близькі, суміжні види трудової діяльності, тобто його можливості вибору ще більше розширюються. Нагадаємо, що професія – це група споріднених спеціальностей. У порівнянні з попереднім типом самовизначення працівник вибирає не тільки трудові пости (у рамках своєї спеціальності), а й самі спеціальності вже в рамках професії [14].

Різноманітність різних концептуальних підходів розгляду проблеми професійного самовизначення, в тому числі і вчителя, викликане не тільки складністю даного питання, а й культурно-історичною обумовленістю реалізації самовизначення більшістю людей, які проживають у різних частинах населених пунктів, а також неоднорідністю населення конкретних країн і регіонів.

Тому, на основі поглядів учених, зазначають, що професійне самовизначення:

1. це багатомірний процес, який можна розглядати з різних точок зору;
2. як серію задач, які суспільство ставить перед особистістю, яка формується, і які дана особистість повинна вирішити за певний період часу;
3. як процес поетапного прийняття рішень, за допомогою яких індивід формує баланс між своїми побажаннями та нахилами, з одного боку, і потребами суспільства – з іншого;
4. як процес формування індивідуального стилю життя, частиною якого є професійна діяльність [6].

Також, професійне самовизначення полягає в усвідомленні особистістю себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності і передбачає:

- 1) самооцінку людиною власних індивідуально-психологічних якостей та зіставлення своїх можливостей з психологічними вимогами професії до спеціаліста;
- 2) усвідомлення своєї ролі в системі соціальних відносин і своєї відповідальності за успішне виконання діяльності та реалізацію своїх здібностей;
- 3) саморегуляцію поведінки, спрямованої на досягнення поставленої мети.

Отже, узагальнюючи проведений аналіз професійного становлення особистості, можна виділити основні моменти цього процесу:

1. Професійне самовизначення – це вибіркове відношення індивіда до світу професій в цілому і до конкретно обраної професії.
2. Ядром професійного самовизначення є усвідомлений вибір професії з урахуванням своїх особливостей і можливостей, вимог професійної діяльності і соціально-економічних умов.
3. Професійне самовизначення здійснюється на протязі всього професійного життя: людина постійно рефлексує, переосмислює своє професійне буття і самостверджується в своїй професії.
4. Актуалізація професійного самовизначення особистості ініціюється різного роду подіями, такими як закінчення загальноосвітньої школи, професійного навчального закладу, зміна місця проживання та іншими чинниками.
5. Професійне самовизначення є важливою характеристикою соціально-психологічної зрілості особистості, її потребою в самореалізації і самоактуалізації [3].

При виділенні типів самовизначення використовують критерії потенційної можливості для волі самореалізації. Виділяють такі основні типи самовизначення людини:

- самовизначення в конкретній трудовій функції, операції;
- самовизначення на конкретному трудовому просторі;
- самовизначення в спеціальності;
- самовизначення в професії (у групі споріднених спеціальностей);

- життєве самовизначення (де професійне самовизначення є найважливішою складовою частиною);
- особистісне самовизначення (як вищий рівень життєвого самовизначення);
- самовизначення в культурі, вихід на “соціальне безсмертя” – по О.Г.Асмолову [5] – як вищий рівень особистісного самовизначення.

Структурним компонентом професійного самовизначення є наявність професійного плану – обґрунтоване уявлення про вибрану сферу трудової діяльності, про способи оволодіння майбутньою професією і перспективи професійного росту.

Завдання професійного самовизначення:

- 1) сформувати установку на власну активність та самопізнання як основу професійного самовизначення;
- 2) ознайомити зі світом професій, потребами ринку праці, правилами вибору професії;
- 3) забезпечити самопізнання та сформувати “образ-Я” як суб’єкта майбутньої професійної діяльності;
- 4) сформувати вміння зіставляти “образ-Я” з вимогами професії до особистості та потребами ринку праці, створювати на цій основі професійний план і перевіряти його;
- 5) сформувати вміння аналізу різних видів професійної діяльності, враховуючи їх спорідненість за психологічними ознаками та схожістю вимог до людини;
- 6) створювати умови для перевірки можливостей самореалізації в різних видах професійної діяльності шляхом організації професійних проб;
- 7) забезпечити розвиток професійно важливих якостей;
- 8) сформувати мотивацію та психологічну готовність до зміни професії і переорієнтації на нову діяльність;
- 9) виховувати загальнолюдські та загально професійні якості, розумні потреби [4].

Основні суперечності процесу професійного самовизначення:

- між прагненням молодого людини до самостійності та потребою у кваліфікованій допомозі дорослих;
- між професійними намірами та здібностями;
- між прагненням молоді до самостійності та відсутністю вміння обґрунтовано прийняти рішення щодо вибору професії;
- між усвідомленням рівня свого загального розвитку та можливістю менш кваліфікованої праці;
- між бажанням спробувати свої сили та відсутністю такої можливості в університеті;
- між станом здоров’я та медико-фізіологічними вимогами професії;
- між сучасними вимогами до спеціаліста і діючими формами та методами професійної підготовки;
- між професійними намірами молоді з високим рівнем освіти і значною часткою малокваліфікованої ручної праці [2].

Варто згадати і про психолого-педагогічні механізми професійного самовизначення сучасних студентів. Тобто сучасні соціальні умови активізують ті психолого-педагогічні механізми професійного самовизначення студента, які обумовлені внутрішньою потребою його особистості бути конкурентноздатним на ринку праці. Це підсилює прагнення до самовдосконалення та професійної самореалізації, які здійснюються на базі високого рівня розвитку професійного самовизначення. Тобто суб’єкт професійного навчання вдається до самодетер-

мінованих механізмів професійного самовизначення, які призводять до процесу інтеграції у змісті даного процесу.

Так, у змістовому компоненті професійного самовизначення студента може діяти механізм рефлексії його професійного “Я”, у ціннісно-цільовому – механізм цілепокладання щодо професійної діяльності, у регулятивно-поведінковому – механізм саморегуляції поведінки в реалізації професійних планів [6].

Професійне самовизначення студента у ціннісно-цільовому компоненті може відбуватись завдяки механізму цілепокладання в учбово-професійній (реальній) та професійній (ідеальній) діяльностях. Можна говорити про те, що цілепокладання – це мислимий процес, що передбачає ієрархію та часову послідовність професійних цілей студента.

Активізація психолого-педагогічних механізмів професійного самовизначення студента відбувається самодетерміновано (з ініціативи суб’єкта) та в організованих зовні умовах – в результаті процесу оптимізації розвитку професійного самовизначення протягом фахового навчання, яке зорієнтоване на особистість та розвиток компетентності студента.

Змістовою характеристикою професійного самовизначення особистості є процес формування її ставлення до себе як до суб’єкта професійної діяльності. При цьому стійке позитивне ставлення виступає критерієм завершеності даного процесу. Тому образ “Я” професіонала природно розглядають як об’єктивний показник динаміки професійного самовизначення особистості, зміни у структурі якого досить повно характеризують зміни у ставленні особистості до себе як до професіонала в майбутньому і дійсному. Дані зміни відбуваються на всіх психологічних рівнях: когнітивному, емоційно-мотиваційному і поведінковому [13, с. 55].

Загалом професійна перспектива особистості в процесі її професійного самовизначення передбачає такі основні компоненти: 1 – усвідомлення цінності чесної, суспільно корисної праці (моральна основа самовизначення); 2 – усвідомлення необхідності одержання спеціальної професійної підготовки, а також постійного підвищення кваліфікації та самоосвіти; 3 – загальна орієнтація у соціально-економічній ситуації в країні та прогнозування її змін (уявлення про можливі пріоритети в роботі); 4 – загальна орієнтація у світі професійної праці (макроінформаційна основа самовизначення); 5 – виділення віддаленої професійної мети (мрії) та її узгодження з іншими життєвими цінностями (дозвілливими, особистісними і т.д.); 6 – побудова системи найближчих цілей як етапів і шляхів досягнення віддаленої мети; 7 – знання обраних цілей – конкретних професій, навчальних закладів і місць працевлаштування (мікроінформаційна основа самовизначення); 8 – уявлення про зовнішні перешкоди на шляху досягнення цілей та знання способів подолання їх; 9 – уявлення про внутрішні перешкоди (власні недоліки) на шляху досягнення цілей та знання способів самовдосконалення; 10 – система резервних професійних варіантів; 11 – початок практичної реалізації професійної перспективи, що передбачає постійну корекцію всього запланованого [11, с. 68].

В цілому процес професійного самовизначення передбачає: по-перше, активну, творчу участь особистості у всіх основних видах соціальної діяльності, вибір у кожному з цих видів діяльності конкретних занять, які в найбільшій мірі відповідали б індивідуальним здібностям і суспільним потребам; по-друге, формування внутрішньої потреби у добросовісному виконанні кожного виду соціальної діяльності; по-третє, активну самореалізацію особистості, яка прагне до максимального використання своїх здібностей і можливостей.

Професійне самовизначення особистості не можна розуміти як дію, до якої людина готується все життя і, здійснивши яку, вона може вважати себе повністю реалізованою. Тому проблема професійного самовизначення, діалектика його цілей і засобів – одна із основних проблем свідомої побудови життя. Професійне самовизначення є, з одного боку, важливою складовою частиною цього процесу, умовою повноцінної самореалізації особистості, з другого – підсумком, який складає для індивіда і суспільства самостійну цінність.

Висновки. Таким чином, успіх професійного самовизначення багато в чому залежить від власної активності суб'єкта, від його життєвої позиції, що дозволяє молодій людині цілеспрямовано, усвідомлено, активно, докладаючи вольових зусиль, здійснювати вибір професійної діяльності та підготовку до неї.

Отже, професійне самовизначення являє собою багатовимірний і багатоступеневий процес співвідношення людиною власних життєвих цілей, нахилів, здібностей з об'єктивними можливостями їх реалізації, а також з умовами, які створюють для цієї реалізації конкретні види діяльності.

Перспективи подальших наукових розвідок. Проведене дослідження не вичерпує всієї повноти проблеми професійного самовизначення студентів педагогічних факультетів. Подальших розглядів потребують мотиви професійного самовизначення студентів педагогічних факультетів: допомога людям, допомога собі, інтерес до науки, бажання бути потрібним людям, спілкування з людьми, бажання пізнати людину, можливість бути сприйнятим у суспільстві та інш.

Література

1. Гинзбург М.Р. Личностное самоопределение как психологическая проблема. *Вопросы психологии*. М.: Академия, 1998. №2. С. 18-26.
2. Головаха Е.И. Жизненные перспективы и профессиональное самоопределение молодежи. К.: Наукова думка, 1988. 342 с.
3. Джура О.Д. Культурне поле професійної самовизначеності особистості. Мультиверсум. *Філософський альманах*. Вип. 36. К.: Український центр духовної культури. 2003. 344 с.
4. Джура О.Д. Проблема особистого і професійного самовизначення в теорії профорієнтації (джерелознавча база дослідження). *Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності*: збірник наукових праць. Альманах. К.: Віпол, 2003. 346 с.
5. Довідник з педагогіки і психології: навчальний посібник для викладачів, аспірантів та студентів педагогічних навчальних закладі; О.В.Скрипченко, Т.М.Лисянська, Л.О.Скрипченко. К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2002. 216 с.
6. Іванова Т.П. Я-концепція як складова професійної свідомості психологів. *Соціальна психологія*. № 9. 2007. С. 36-39.
7. Климов Е.А. Психология профессионала. М. Воронеж, 1998. 126 с.
8. Коробова О. Планування майбутнього – шлях до успіху. 2010. №45. С. 24-28.
9. Краткий психологический словарь; под ред. А.В. Петровского. Ростов н/Д: Феникс, 1998. 505 с.
10. Педагогічна психологія. Режим доступу: [www. ido. edu. ru / psychology / pedagogical_ psychology](http://www.ido.edu.ru/psychology/pedagogical_psychology).
11. Проселова В. М. Диагностика профессионального самосознания психологов-практиков: автореф. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07. Казань: [б. и.], 2001. 26 с.
12. Пряжникова Е. Ю. Факторы профессионального самоопределения преподавателей педагогических вузов. *Вопросы психологии*. 1994. № 6. С. 65-73.
13. Становських З.Л. Актуальні проблеми професійного становлення особистості майбутніх практичних психологів. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції 16-17 травня "Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у ВУЗах", за ред. С.Д. Максименка. К., Тернопіль: Ніка-центр, 2002. С. 49-52.
14. Терентьева В.А. Мотивация до досягнення успіху як провідний чинник успішності навчальної діяльності в студентському віці. К.: (Університетські читання 2006). М., 2006. 260 с.
15. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность: монография. М.: МОСУ, 2001. 272 с.

References

1. Ginzburg MR Personal self-determination as a psychological problem. Questions of psychology. M. : Akademiya, 1998. №2. Pp. 18-26.
2. Golovakha E.I. Life perspectives and professional self-determination of youth. K. : Scientific Opinion, 1988. 342 p.
3. Dzhura O.D. Cultural field of professional self-identity of a person. Multiversum. Philosophical almanac. Whip 36. K. : Ukrainian Center for Spiritual Culture. 344 pp.
4. Dzhura O.D. The problem of personal and professional self-determination in the theory of vocational guidance (source study base research). Current philosophical and cultural problems of the present: a collection of scientific works. Almanac. K. : Vispol, 2003. 346 p.
5. Handbook on Pedagogy and Psychology: a tutorial for teachers, post-graduate students and students of pedagogical educational institutions; O. V. Skrypchenko, T. M. Lisianskaya, L.O. Skrypchenko. K. : View of the NPU them. MP Drahomanov, 2002. 216 pp.
6. Ivanova T.P. I-concept as a component of the professional consciousness of psychologists. Social Psychology. No. 9. 2007. pp. 36-39.
7. Klimov E.A. Psychology of a professional. M. Voronezh, 1998. 126 p.
8. Korobova O. Planning the Future – A Way to Succeed. 2010. №45. Pp. 24-28.
9. Brief psychological dictionary; ed. AV Petrovsky Rostov N / A: Phoenix, 1998. 505 p.
10. Pedagogical psychology. Access mode: www.idosuccessen.com/psychology/pedagogical_psychology.
11. Proselovna VM Diagnostics of professional self-knowledge of psychologists-practitioners: author's abstract. ... Candidate psychologist Sciences: special 19.00.07. Kazan: [b. and.], 2001. 26 p.
12. Pryazhnikova E. Yu. Factors of professional self-determination of teachers of pedagogical high schools. Questions of psychology. 1994. No. 6. P. 65-73.
13. Stanovsky Z.L. Actual problems of professional development of the personality of future practical psychologists. Collection of materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference on May 16-17 "Problems of preparation and improvement of professional skills of practical psychologists in higher educational institutions", ed. S.D. Maximenko K., Ternopil: Nika-center, 2002. 49-52.
14. Terentyeva V.A. Motivation to succeed as a leading factor in the success of a student's academic activity. K. : (University Readings 2006). M., 2006. 260 p.
15. Schneider L. B. Professional Identity: Monograph. M. : MOSU, 2001. 272 p.

Одержано статтю: 03.07.2019

Прийнято до друку: 17.07.2019

УДК 378:373.2011.3-51
DOI: 10.15330/esu.16.109-116

Ірина Оніщук,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка
(м. Кременець, Україна).

Iryna Onyschuk,

Candidate of pedagogical sciences (PhD),
Associate Professor, Kremenets Regional
Humanitarian and Pedagogical Academy named after
Taras Shevchenko (Kremenets, Ukraine)
ionuschyk@gmail.com

АНАЛІЗ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ САМОВИРАЖЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО У ХУДОЖНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

ANALYSIS OF THE FACTORS OF DEVELOPMENT OF THE SELF-EXPRESSION CULTURE OF FUTURE IPE TEACHERS IN ARTISTIC ACTIVITY

Стаття присвячена висвітленню однієї із актуальних проблем сучасної вищої педагогічної освіти – підготовці фахівців дошкільної освіти, оскільки на сьогодні певною мірою саме від них буде залежати осучаснення підходів до освітнього процесу на першій освітній ланці. Увага зосереджується на таких ключових питаннях як особистісно-